

RADA FUNDACJI

Halina Bortnowska-Dąbrowska Marek Antoni Nowicki
Jerzy Ciemniowski Teresa Romer
Janusz Grzelak Mirosław Wyrzykowski
Michał Nawrocki

ZARZĄD FUNDACJI

Prezes: Danuta Przywara
Wiceprezes: Maciej Nowicki
Sekretarz: Piotr Kładoczny
Skarbnik: Elżbieta Czyż
Członek Zarządu: Janina A. Kłosowska

Warszawa, 14 czerwca 2016 r.

1199/48575/2016/PSP/MM/MK

Szanowny Pan

Prof. dr hab. Roman Trzaskowski

Dyrektor Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości

Ul. Krakowskie Przedmieście 25

00-071 Warszawa

Szanowny Panie Dyrektorze,

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (dalej „HFPC”) zwraca się do Pana Dyrektora z uprzejmą prośbą o przeprowadzenie przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości badań w zakresie dotychczasowej praktyki stosowania przez Sądy pojęcia „oczywista omyłka pisarska”, na gruncie procedury karnej¹, cywilnej² oraz sądowno-administracyjnej³. Na kanwie zgłaszanych do nas spraw, HFPC powzięła wątpliwości, czy praktyka stosowania przez sądy pojęcia „oczywistej omyłki pisarskiej” w istocie nie prowadzi do ograniczenia praw jednostki w toku postępowań sądowych. Jeżeli Pan Dyrektor podzieli nasze wątpliwości, zasadnym może okazać się również prowadzenie w przyszłości monitoringu spraw w ww. zakresie. Jednocześnie byłibyśmy wdzięczni Panu Dyrektorowi za informację, czy Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zajmował się już przywołaną przez nas problematyką w swojej działalności badawczej i analitycznej.

Nasze wątpliwości pojawiły się na kanwie jednej ze spraw indywidualnych, w której zwrócono się do HFPC z prośbą o pomoc. Wobec osoby poszukującej u HFPC pomocy skierowano wniosek o odwołanie warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary

¹ Art. 105 § 1 oraz art. 154 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. nr 89 poz. 555) – dalej „k.p.k.”.

² Art. 350 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101).

³ Art. 156 § 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U z 2016 r. poz. 718).

pozbawienia wolności. Jak wynika z protokołu posiedzenia w sprawie odwołania warunkowego zwolnienia, osoba ta została błędnie pouczone w kwestii terminu do zaskarżenia postanowienia. Termin ten wynosił siedem dni od daty ogłoszenia postanowienia, a nie (jak błędnie poinformowano) jego doręczenia. W wyniku błędnego pouczenia człowiek ten nie dochował terminu do wniesienia zażalenia na postanowienie w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia.

Jakiś czas po posiedzeniu, zwracający się do HFPC o pomoc złożył wniosek o przywrócenie terminu do wniesienia zażalenia na postanowienie o odwołaniu warunkowego zwolnienia, jednak Sąd Okręgowy właściwy w sprawie postanowił o jego nieuwzględnieniu. Sąd wskazał w uzasadnieniu tego postanowienia, że osoba ta była pouczone prawidłowo, a wyłączną przyczyną zamieszczenia błędnego pouczenia w protokole była oczywista omyłka pisarska. Tego samego dnia, którego wydano postanowienie o nieuwzględnieniu wniosku o przywrócenie terminu, wydane zostało zarządzenie o sprostowaniu oczywistej omyłki pisarskiej w ww. protokole posiedzenia w części pouczenia co do terminu i sposobu zaskarżenia postanowienia (sprostowania dokonano w ten sposób, że w miejsce słowa „doręczenia”, wpisano słowo „ogłoszenia”).

Zwracający się do HFPC wniósł zażalenie na postanowienie o nieprzywróceniu terminu, jednak zostało ono utrzymane w mocy postanowieniem właściwego Sadu Apelacyjnego, który podobnie jak sąd I instancji argumentował, że człowiek ten został prawidłowo pouczone o sposobie i terminie wniesienia środka odwoławczego, a w protokole wystąpiła oczywista omyłka pisarska. Postanowienie Sądu Apelacyjnego jest prawomocne i nie przysługuje na nie zażalenie.

„Oczywista omyłka pisarska” w doktrynie i orzecznictwie

Zarządzenie Sędziego Sądu Okręgowego o sprostowaniu oczywistej pomyłki pisarskiej w protokole posiedzenia nastąpiło na podstawie art. 154 k.p.k. w zw. z art. 153 k.p.k. i art. 1 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997, Nr 90 poz. 557 z późn. zm.). W świetle art. 154 k.p.k. „Sprostowanie oczywistych omyłek pisarskich lub rachunkowych w protokole lub przekładzie zapisu dźwięku może nastąpić na wniosek lub z urzędu w każdym czasie; przepisy art. 153 stosuje się odpowiednio.”. Art. 153 k.p.k. reguluje tryb sprostowania protokołu w przypadku podejrzenia zaistnienia nieścisłości lub opuszczenia.

Doktryna prawa w zakresie rozumienia pojęcia „oczywistej omyłki pisarskiej” w świetle art. 154 k.p.k. odsyła do art. 105 k.p.k.⁴ Prof. Grzegorzczuk podkreśla, że omyłki oczywiste, o których mowa w art. 154 k.p.k., to takie, które nie budzą wątpliwości, a mają przy tym charakter pisarski (językowy) lub rachunkowy. Nie jest jego zdaniem w istocie prostowaniem protokołu, a sprawdzaniem okoliczności istotnych dla sprawy ustalanie, np. przez sąd odwoławczy, prawidłowej obsady sądu, gdy zapis protokołu rozprawy w tym zakresie jest niepełny, a decydujące znaczenie ma nie formalny zapis protokołu, ale rzeczywistość zaistnienia określonej okoliczności⁵.

⁴ Paprzycki L.(red.), *Komentarz aktualizowany do art. 1-424 Kodeksu postępowania karnego*, LEX 2015.

⁵ Grzegorzczuk T., *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1-467*. Komentarz, LEX 2014.

W celu dokładniejszego rozumienia pojęcia „oczywistej omyłki pisarskiej” zasadne jest więc odniesienie się do bogatego dorobku orzeczniczego oraz naukowego w zakresie rozumienia art. 105 k.p.k. Sąd Najwyższy stwierdził w odniesieniu do tego przepisu:

*(...) ustawodawca nie określił żadnych dalszych warunków, od spełnienia których zależne jest stosowanie korektury orzeczeń i zarządzeń w trybie art. 105 k.p.k., poza stwierdzeniem dwóch cech ujawnionej omyłki, a mianowicie jej "pisarskiego" charakteru oraz jej "oczywistości". W szczególności w paragrafie pierwszym tej jednostki redakcyjnej nie poczyniono rozróżnienia omyłek co do ich "wagi", czy "merytorycznej doniosłości". Skoro ustawa nie wprowadziła takiego kryterium podziału, nie powinien do niego odwoływać się także i interpretator, chyba że wykaże jego konieczny związek z którymś z kryteriów ustawowych. W świetle tego, co już wyżej zostało rozważone, nie sposób wykazać takiego związku z kryterium "pisarskiego" charakteru omyłki. W drodze prostego przeinaczenia, o czysto technicznym charakterze, mogą bowiem powstać zarówno błędy całkowicie błahie (np. literówka w nazwie miejscowości będącej siedzibą sądu), jak i błędy doniosłe, o dużej wadze, które - gdyby nie ich istota i źródło powstania - stanowiłyby tzw. bezwzględne przyczyny uchylecia orzeczenia, niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów (np. wadliwe oznaczenie sądu wydającego wyrok - przez sędziego delegowanego sporządzającego orzeczenie, przyzwyczajonego do wpisywania na blankiecie nazwy sądu niższego rzędu - prowadzące do wniosku, że naruszona została właściwość rzeczowa). Także i "oczywistość" omyłki nie zależy od jej wagi, a więc oczywiste mogą być zarówno omyłki niemające praktycznie żadnego znaczenia, jak i takie, od których - znów: gdyby nie ich istota i źródło powstania - w bezpośredni sposób zależne byłyby dalsze losy sprawy i stabilność wyroku (...)*⁶

Należy jednak podkreślić, że Sąd Najwyższy zajął jednoznacznie stanowisko, że sprostowanie oczywistej omyłki pisarskiej nie może sprowadzać się do rzeczywistej ingerencji w materialną treść wyroku (np. zmiany lub uzupełnienia orzeczenia co do kary), zaś nawet gdyby doszło do sprostowania w tym trybie merytorycznych elementów wyroku, to takie postąpienie jest czynnością *ex ante* nieskuteczną, to jest niemogącą wywołać skutku, jaki wiąże się z daną czynnością⁷.

Sąd Najwyższy zwrócił również uwagę na możliwe zagrożenia związane z nadużywaniem instytucji prostowania „omyłek pisarskich”, wskazując, że modyfikacja znacznych fragmentów orzeczenia stanowiłaby pole do nadużyć w kontekście korygowania uzasadnienia wyniku kontroli instancyjnej, zwłaszcza że postanowienie wydane w trybie art. 105 k.p.k. nie jest zaskarżalne⁸, chyba że zostało wydane przez sąd pierwszej instancji. Modyfikacja merytorycznych rozstrzygnięć orzeczeń lub zarządzeń powinna być zarezerwowana dla sytuacji, w której stosuje się tryb uzupełnienia orzeczenia lub wnosi się środek odwoławczy. Nierespektowanie tych wymogów, oznaczałoby przyzwolenie na wprowadzenie do orzeczeń elementów w nich pierwotnie pominiętych, bądź też skutkujących zmianą jego treści. Tym sposobem określona w art. 105 k.p.k. czynność procesowa przyjąłaby *de facto* funkcje kontroli instancyjnej i wbrew regulacjom ustawowym je realizowała⁹. Takie potencjalne

⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z 28 marca 2012 r. (sygn. akt I KZP 24/11).

⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2015 r. (sygn. akt III KK 79/15)

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2013 r. (SDI 36/12).

⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r. (sygn. akt IV KK 351/09), Biuletyn Prawa Karnego Nr 3/2010.

negatywne skutki mogłoby nasilać to, że w świetle art. 105 k.p.k. i 154 k.p.k. uprawnienie do sprostowania oczywistych pomyłek przysługuje właściwie w każdym czasie.

Jeżeli chodzi zaś o interpretację słowa „oczywista”, to należy podzielić pogląd, że:

Istota oczywistości omyłki pisarskiej, podlegającej sprostowaniu w omawianym trybie, sprowadza się do tego, że z obiektywnie poznawalnych okoliczności, mających miejsce w toku dotychczasowego postępowania, jednoznacznie i bez wysiłku podejmowania jakichkolwiek działań interpretacyjnych wynika, że doszło do omyłki, a nie celowego działania. Wszędzie zaś tam gdzie pojawia się wątpliwość, dotycząca tego, czy dana treść zawarta w orzeczeniu jest wynikiem błędu czy też zamierzonym zabiegiem, nie może być mowy o oczywistości.¹⁰

Przedstawiciele doktryny opisują, w ślad za orzecznictwem przykładowy katalog sytuacji, w których może dochodzić do sprostowania „oczywistej omyłki” (np. przypadkowe pominięcie w wyroku imion i nazwisk ławników biorących udział w rozprawie głównej, uczestniczących w naradzie nad wyrokiem oraz w jego ogłoszeniu), jak i takich, w których do sprostowania dojść nie może (np. w kwestii usunięcia sprzeczności wyroku i uzasadnienia poprzez sprostowanie uzasadnienia i dostosowanie w ten sposób jego treści do rozstrzygnięcia wyroku). O tym natomiast, czy konkretna omyłka spełnia kryterium „oczywistości” w rozumieniu art. 105 § 1 k.p.k., rozstrzygać należy nie abstrakcyjnie, ale konkretnie, w relacji do zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego¹¹.

W świetle powyższych ustaleń, należy stwierdzić, że oczywista omyłka pisarska musi być traktowana w kategoriach przeoczenia lub innej wady procesu myślowo-redakcyjnego, możliwej do zidentyfikowania w jednoznacznych i obiektywnie poznawalnych okolicznościach.

Sprostowanie „oczywistej omyłki pisarskiej” a prawo do efektywnej obrony

HFPC uważa, że sprostowania jako „oczywistej omyłki pisarskiej” informacji odnośnie do sposobu i terminu wniesienia środka zaskarżenia w protokole z posiedzenia (np. w ten sposób, że w części pouczenia co do terminu i sposobu zaskarżenia postanowienia zamiast słowa „doręczenia”, wpisuje się słowo „ogłoszenia”) może stanowić istotne naruszenie zasady wyrażonej w art. 16 k.p.k.

W świetle art. 16 § 1 k.p.k. jeżeli organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciążących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy. Wyrażona w art. 16 k.p.k. zasada stanowi pochodną szeroko zakreślonych obowiązków informacyjnych państwa w ramach wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Z uwagi na doniosłe skutki, jakie w stosunku do jednostki wyrzucić może postępowanie karne, państwa mają szczególne obowiązki efektywnego informowania podmiotów (w szczególności tych niebędących osobami posiadającymi wykształcenie prawnicze) o ich prawach i obowiązkach w postępowaniu karnym. Taka konstatacja uwidacznia się nie tylko na płaszczyźnie prawa krajowego, ale też, np. reguł ustanawianych przez Unię Europejską w państwach

¹⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 29 stycznia 2014 r. (sygn. akt II AKz 47/14).

¹¹ Por. Steinborn S. (red.), Grajewski J., Rogoziński P., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, LEX 2016.

członkowskich w celu ułatwienia wzajemnego uznawania wyroków i orzeczeń sądowych (por. np. Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym; Dz. U. U.E. L 142, 1.6.2012, str. 1–10).

W sytuacji, kiedy organ będzie władny w formie „sprostowania oczywistej pomyłki pisarskiej” zmieniać treść protokołu w ten sposób, że nie będzie ona w dalszym ciągu wskazywała na wcześniejsze błędne pouczenie, ochronna reguła wyrażona w art. 16 k.p.k. może nabrać charakteru jedynie iluzorycznego. Należy przy tym zauważyć, że zarządzenie wydane w trybie art. 154 k.p.k. w zw. z art. 153 k.p.k. nie podlega zaskarżeniu¹². Warto, zdaniem HFPC podkreślić zgodne stanowisko doktryny i orzecznictwa, iż:

(n)iepouczenie albo mylne pouczenie uczestnika postępowania karnego o przysługującym mu prawie, terminie lub sposobie wniesienia środka zaskarżenia stanowi przyczynę niedotrzymania terminu od uczestnika niezależną w rozumieniu art. 126 § 1 (uchw. SN z 19.3.1970 r., VI KZP 1/70, OSNKW 1970, nr 4–5, poz. 34). Ten kierunek wykładni, akceptowany zresztą w piśmiennictwie, podtrzymuje Sąd Najwyższy także w postanowieniu z 9 grudnia 1977 r., Z 38/77 (OSNKW 1978, nr 1, poz. 14), stwierdzając, że udzielenie przez organ prowadzący postępowanie niewystarczającego (niepełnego) pouczenia nie może wywołać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania, podobnie jak udzielenie mylnego pouczenia albo jego brak (art. 16 § 1).

W sytuacji gdy istnieją wątpliwości co do zrealizowania przez sąd obowiązku pouczenia o trybie, sposobie i terminie zaskarżenia prawomocnego orzeczenia sądu odwoławczego, nie można rozstrzygać ich na niekorzyść strony i stosować w tym zakresie jakichkolwiek domniemań. Strona niebędąca prawnikiem nie musi znać się na przepisach procesowych, a z faktu że korzystała ona z pomocy prawnej obrońcy lub pełnomocnika nie można wnioskować, iż stosowne informacje uzyskała od tego podmiotu i zwolnić przez to sąd od wykonania ciężących na nim obowiązków (post. SN z 15.6.2011 r., II KZ 22/11, LEX nr 847149).

Ranga i praktyczne znaczenie obowiązku prawidłowej informacji procesowej nakazuje przyjąć, że uchybienie procesowe uczestnika postępowania, zwłaszcza niekorzystającego z pomocy adwokata, jeżeli zostało spowodowane brakiem należytego pouczenia lub błędnym pouczeniem, stanowić może podstawę uchylecia zaskarżonego orzeczenia, gdy w konkretnej sytuacji obraza stosownego przepisu procesowego mogła mieć wpływ na wynik sprawy (uchw. SN z 15.7.1974 r., KwPr 2/74, OSNKW 1974, nr 10, poz. 179)¹³.

Zdaniem HFPC, próby naprawy, w drodze sprostowania „oczywistej omyłki pisarskiej”, błędów w zakresie pouczenia co do terminów złożenia właściwego środka zaskarżenia, mogą również stanowić naruszenie wyrażonego w art. 6 ust. 3 Konwencji prawa oskarżonego do posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony. Europejski Trybunał Praw Człowieka („ETPCz”) w sprawie *Vacher przeciwko Francji*¹⁴ stwierdził naruszenie wymogu zapewnienia przez Państwo-Stronę Konwencji odpowiedniego czasu i możliwości przygotowania do obrony w postępowaniu karnym, w sytuacji, w której wskutek braku należytego poinformowania o terminach do wniesienia środka odwoławczego,

¹² Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1-467.*, LEX 2014.

¹³ Steinborn S. (red.), Grajewski J., Rogoziński P., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do wybranych przepisów*, LEX 2016.

¹⁴ Wyrok ETPC z dnia 17 grudnia 1996 r. w sprawie *Vacher przeciwko Francji*, nr skargi 20368/92.

odrzucona została skarga kasacyjna Skarżącego. ETPCz stwierdził również, m.in. w wyroku w sprawie *Colloza przeciwko Włochom*, że „(...) przenoszenie na skazanych apelujących ciężaru uzyskania informacji o tym, kiedy upływa termin wniesienie środka zaskarżenia, nie jest zgodne z wymogiem <<staranności>> (ang. *diligence*), którą Strony Konwencji muszą się wykazać w celu zapewnienia, że prawa wymienione w art. 6 Konwencji będą efektywnie zagwarantowane.”¹⁵

Podsumowanie

Mając na względzie powyższe rozważania, zdaniem HFPC próby naprawienia błędnego pouczenia poprzez użycie formuły wydania zarządzenia o sprostowaniu oczywistej omyłki pisarskiej w protokole z posiedzenia, muszą być postrzegane jednoznacznie negatywnie z perspektywy zarówno zasady nieobciążania strony konsekwencjami błędnych pouczeń (art. 16 k.p.k.), jak i prawem do posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony, wynikającym z art. 6 ust. 3 Konwencji. Jednostka bowiem, nie ze swojej winy, może być pozbawiona możliwości wykorzystania przysługujących jej środków prawnych (wskutek upływu terminu zawitego), pomimo że to organ błędnie wywiązał się ze swoich obowiązków informacyjnych.

Żywimy nadzieję, że nasz list umożliwi Panu Dyrektorowi zbadanie, czy w zakresie prostowania oczywistych pomyłek pisarskich w protokołach nie dochodzi do nadużyć, które mogą następnie faktycznie prowadzić do naruszeń standardów i gwarancji procesowych, które w państwie prawnym powinny przysługiwać jednostkom.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,

Łopuch Wynery sekretar,

Piotr Kładoczny

Dł. Piotr Kładoczny

Sekretarz Zarządu

Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

¹⁵ Wyrok ETPCz z dnia 12 lutego 1985 r. w sprawie *Colloza przeciwko Włochom*, ETPCz Seria A, Nr 89, str. 15, par. 28.